

Typentafeln zur Ur- und Frühgeschichte, Weimar, 1972.

Această lucrare neobișnuită a fost concepută ca un mijloc simplu și operativ de determinare a descoperirilor, pentru a veni în ajutorul numeroșilor colaboratori neprofesioniști ai serviciilor de conservare a monumentelor arheologice (Bodendenkmalpflege) de pe lângă muzeele de pre- și protoistorie din Dresda, Halle, Potsdam, Schwerin și Weimar. Ea se prezintă sub forma unui mare număr de planșe tipologice, însoțite de texte explicative corespunzătoare, toate tipărite pe foi volante și grupate într-o mapă. Sînt cuprinse antichitățile de pe teritoriul R.D.G., începînd cu paleoliticul vechi și terminînd cu evul mediu tîrziu (pe la 1500). Avînd în vedere scopul practic al lucrării, nu s-a tîns la prezentarea exhaustivă a tipurilor, formelor și variantelor, ci au fost alese cele care se întîlnesc mai frecvent, care sînt mai caracteristice pentru un anumit facies cultural. Pe planșe tipurile sînt grupate după criteriul tipologic, cronologic sau al apartenenței

culturale. Uneia sau mai multor planșe, prezentînd un astfel de complex, le corespunde un text explicativ, care cuprinde date generale (originea, răspîndirea, cronologia, relațiile culturii respective), precum și date speciale despre structura social-economică, așezări, rituri funerare. Partea cea mai importantă o constituie definirea tipurilor și formelor caracteristice, cu trimitere la planșe. Se dă, de asemenea, o bibliografie selectivă.

Cercetătorului străin această lucrare îi va permite o familiarizare rapidă cu arheologia regiunilor de la Oder și Elba, îi va ușura căutarea analogiilor atunci cînd are nevoie și, în sfîrșit, îi va asigura folosirea corectă a terminologiei de limbă germană în domeniul tipologiei. Calitatea științifică a lucrării este garantată de colaborarea a numeroși cercetători de valoare (B. Gramsch, H. Kelling, K. Peschel, H. Rempel, Th. Voigt etc.) sub redacția lui R. Feustel.

Mircea Babeș

Gaston H. Halsberghe, *The cult of Invictus*, Leiden, 1972, XI + 175 p.

Studiul își propune să descrie situația politică și viața religioasă din Imperiul roman în sec. III e.n., perioadă în care predomina cultul lui *Sol Invictus*.

Viața religioasă la romani trebuie pusă în relație cu politica de stat. Cultul soarelui, originar din Siria, a fost impus în Imperiul roman, la începutul sec. III, de către împăratul Elagabal, iar Aurelian va restabili și romaniza acest cult, care pentru un scurt

răstimp își pierduse din importanță. Cu toate că doctrina esențială a acestui cult nu este — din lipsă de documente — cunoscută, se simte totuși în cultul respectiv o influență neoplatoniciană ca și o trăsătură monoteistă. După părerea autorului, cultul soarelui a jucat în viața religioasă romană din sec. III e.n. un rol tot atît de important ca și cultul lui Mithras, cu care, dealtfel, după unii cercetători, a fost asimilat. În faza lui

finală, cultul lui *Sol Invictus* a devenit cel mai puternic adversar al cultului creștin.

Până în sec. I e.n. soarele, considerat ca protector al fertilității și sănătății, era prezent în Panteonul roman, dar în poziție minoră. Este vorba de acel *Sol Indiges*, autohton, cunoscut la Roma încă din sec. IV î.e.n. În ultimele decade ale republicii, cultul soarelui a început să câștige importanță și această tendință se accentuează sub Augustus, care voia să reîmprospăteze unele culte vechi romane. Începând cu sec. III e.n. Zeul Soare sirian se va suprapune aceluia autohton, înlocuindu-l apoi. Elagabal se va identifica cu această divinitate siriană care, după noua teologie, devine izvorul vieții din care purcedeau și celelalte divinități, precum și marele coordonator al cosmosului. Identificarea persoanei imperiale cu divinitatea solară va avea ca urmare transferarea asupra împăratului a tuturor acestor calități. Pătrunderea cultului solar oriental la Roma s-a datorat, în mare parte, armatei și comercianților, precum și sirienilor stabiliți în capitala statului roman. T tuturor acestor factori li s-a adăugat și tendința spre un sincretism religios, tendință care corespundea nevoilor spirituale ale societății timpului. Templele în

care se săvârșea cultul soarelui erau cel din Emesa, apoi din Nicomedia, Taurus și Roma. Deși aspru criticat de către unii contemporani, acest cult a avut totuși și unele elemente pozitive. Este de ajuns să fie citat rolul pe care l-a avut cultul soarelui în sistemul de conducere instituit de către Aurelian în 274 și care i-a asigurat atât succesul său politic cât și al succesorilor săi. *Deus Sol Invictus* a devenit garantul puterii imperiale: *Dominus Imperii Romani*.

După convertirea la creștinism a lui Constantin, cultul lui *Deus Sol Invictus* a început să-și piardă din importanță, iar încercarea lui Iulian Apostatul de a-l menține nu a avut succes. Cea mai grea lovitură i-a fost dată de creștinism. Totuși, atât cât a durat, acest cult a avut, în domeniul politic, un rol mult mai important decât cultul mithriac.

Problema influenței pe care cultul lui *Deus Sol Invictus* a putut-o avea asupra creștinismului este foarte controversată. Se admite însă în unanimitate că, între anii 354—360, data sărbătorii Crăciunului a fost schimbată de la 6 ianuarie la 25 decembrie, luând locul sărbătorii *Natalis Invicti*, care celebra, la aceeași dată, nașterea zeului Soare.

Suzana Dimitriu

Gascou Jacques, *La politique municipale de l'empire romain en Afrique proconsulaire de Trajan à Septime—Sévère*, Roma, 1972, 258 p.

Apărut ca al 8-lea volum în colecția de publicații a Școlii franceze din Roma, studiului Jacques Gascou lărgeste tema enunțată în titlu, încadrând-o într-o sinteză a politicii imperiale romane în Africa, sub aspectul său politic, economic și social. Studiul apare cu atât mai util, cu cât o lucrare de ansamblu asupra vieții municipale din Africa, cât și asupra progresului romanizării acestei provincii în perioada postaugusteică nu fusese, până la data actuală, concepută.

Limitele care încadrează acest studiu, sec. II — începutul secolului al III-lea, marchează limitele perioadei de virf a politicii de municipalizare a Africii proconsulare, oferind un contrast atât față de secolul precedent, cât

și față de perioada de după domnia lui Caracalla, când, în urma faimosului edict din 212, care acorda cetățenia romană tuturor locuitorilor liberi din imperiu, dorința comunităților urbane de a căpăta dreptul municipal sau colonial a fost simțitor atenuată.

Prima parte a studiului este consacrată condițiilor generale de dezvoltare urbană în Africa romană, în partea a doua sînt cercetate municipiile și coloniile din această provincie, iar în ultima parte politica municipală a împăraților care s-au succedat în perioada enunțată.

Prima mișcare de colonizare în Africa a început odată cu Caesar și Augustus. Acesta